

Андріяш Єлизавета В'ячеславівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Психологія» Національної
академії внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ І ПРАВОВИЙ СВІТОГЛЯД

Сутність справедливості тісно пов'язана із поняттям «правовий менталітет». Цей термін первісно позначає «спосіб мислення, загальну духовну налаштованість людини і групи» [1, с. 263]. Психологічна сторона використовувалася на позначення загального розумового стану, психологічної озброєності людей, які належать до однієї культури, що дає їм можливість по-своєму сприймати й осмислювати навколишній світ і самих себе. Ю. Оборотов характеризує правовий менталітет як спосіб позначення стійких психологічних рис стосовно права і державної влади, що склалися у конкретній правовій культурі. Дослідник твердить про те, що в Україні правовий менталітет характеризується ототожненням права і сили зі значною часткою нігілізму у ставленні щодо юридичних засобів вирішення конфліктів, наміром керуватися не законами, а інструкціями, положеннями, наказами і т.ін.; властиві також патерналістські надії на державну владу, завищені уявлення про можливість і межі державної влади [2, с. 52].

Термін «ментальність» (лат. *mentalis* – розумовий, духовний від *mens* – розум) – позначає особливості розумової діяльності певної людини, народу, нації; це стійка налаштованість внутрішнього світу людей, яка об'єднує їх у соціальні та історичні спільноти, це сукупність і налаштованість індивідів на певний тип мислення і дії. На думку професора О. Данильяна, правовий менталітет охоплює як низькі рівні суспільної та індивідуальної психології, в яких містяться потенціали смислотворення, так і вищі рівні правосвідомості, але не у традиційному розумінні, а з точки зору його орієнтованості, вибірковості, налаштованості, тенденційності, а також культурної специфіки [1, с. 157].

Філософи права диференціюють два типи ментальності. Йдеться про ментальність західного типу і східного.

Ментальність західного типу – розумові та світоглядні якості, що корелюються з домінуючою активністю лівої півкулі мозку [3, с. 189]. Для цієї ментальності властиві: 1) трансгресивність інтелекту і психіки в цілому, що виявляється як спрямованість до всього нового, невідомого та здатність приймати форми вольової напористості, авантюристичності й агресивності; 2) жага новизни, регулярних змін; відсутність сильної прив'язаності до минулого; 3) чуйність до чужого, готовність асимілювати нові культурні цінності, чийми б вони не були; 4) розвиненість особистісного начала, наполегливе прагнення до виділення свого індивідуального «Я» зі загального «Ми», вміння цінувати і обстоювати духовну, інтелектуальну, моральну, політичну незалежність, боротися за громадянські свободи і права; 5) порівняно

слабка розвиненість адаптивних здатностей, відсутність необхідної гнучкості та бажання пристосовуватися до обставин, звідси супутня цьому крихкість і ламкість внутрішніх структур індивідуального «Я»; б) прихильність до свого унікального «Я», поєднана з екзистенціальною домінантою явно вираженого страху смерті; 7) переважно бінарно-опозиційний характер констатацій і оцінок, схильність до виявлення альтернативних логосів, звідси сталість створюваних ситуацій вимушеного вибору, що мобілізували інтелектуальні резерви і стимулювали розвиток європейської цивілізації; 8) переважання раціоналістичних орієнтацій, звеличування розуму як вищого авторитету; 9) переважний практицизм орієнтацій, який обертається забуттям вищих духовних істин, що часто надає діям імморальну і протиправну забарвленість; 10) схильність до розчленовування єдиних поведінкових акцій на мету і засоби, що сприяє імморалізації та криміналізації соціальної практики [3, с. 190].

О. Данильян вбачає в українському правовому менталітеті індивідуалізм; він формувався у процесі поспішної боротьби нашого народу за свою державність, культуру, мову, релігію; українському менталітетові властивий етатизм як прагнення до створення власної держави і реалізації індивідуальних прав у межах цієї системи [1, с. 157–158].

Цілком протилежними є характеристики ментальності східного типу. Знання їх видається важливим для правової свідомості юриста.

«Світоглядні особливості епохи традиційних, класичних суспільств людей азійського, переважно далекосхідного регіону, що корелюються з домінуючими особливостями активності правої півкулі мозку», творять ментальність східно го типу. Для цього типу ментальності властиві: консерватизм, слабка чуйність до чужого, замкнутість на власних традиціях; готовність індивідуального «Я» розчинитися в загальному «Ми», готовність до розчинення у надособистій стихії і породжуване нею спокійне ставлення до смерті; здатність легко адаптуватися до зовнішніх умов, схильність не до боротьби протилежних начал, а до рівноваги сил, їхнього примирення і згоди; відсторонення від безмежного раціоналізму, скептичне ставлення до ідеї всемогутності людського розуму; негативне ставлення до ідеї відриву мети від засобів; шанобливе ставлення до природи, усього природного як одна з головних естетичних і морально-правових норм східної свідомості» [3, с. 190].

Дослідники харківської наукової школи філософії права зауважують також наявність в українському правовому менталітеті таких рис, як: правовий нігілізм, традиції і звичаї, які існують над правом; намагання створити власні «закони» життя, які не завжди збігаються із чинним правом; патрон-клієнтські зв'язки як гарантія захисту від неправомірних дій (за В. Нерсесянцом, неофеодалізм) [1, с. 158].

На тип правосвідомості має ще вплив і національний характер, із-поміж рис якого вирізняються: «емоціоналізм» – здобуває пріоритет

емоційно-чуттєвого елементу над раціональним (пріоритет «серця» над «головою»), що виявляється в артистизмі української натури і в ліричному сприйнятті зовнішнього світу. Як зауважують дослідники, саме ці характеристики ускладнюють формування правосвідомості, оскільки право ґрунтується на логіці, а не на почуттях.

Ще одна риса, яка є типовою для нашого менталітету, – це «індивідуалізм і прагнення до свободи» – негативне ставлення до сильної влади як такої, що межує з анархізмом; крайнім проявом індивідуалізму є така риса, як замкнутість, що є наслідком трагічної історії українського народу, який постійно перебував під гнітом інших держав.

До національного менталітету відносять і «тривожність та рухливість» – результат взаємодії двох названих вище рис українського характеру, який виявляється у прагненнях до нових форм, творчому ставленні до життя тощо [27, с. 158].

У суспільних відносинах правовий менталітет відіграє важливу роль, оскільки, впливаючи на дію норм права, правову культуру, він охоплює всі почуття, ідеї, погляди, які не є цілковито передбачуваними.

О. Стовба, вивчаючи право у свідомості, спирається на концепцію правової реальності С. Максимова, зауважуючи, «що право як деонтологічна реальність є ідеально сконструйованим буттям, суть якого полягає в повинності. Правова реальність має смислову будову. Правові смисли опредмечуються в ментальних установах, ідеях і теоріях, у знаково-символічній формі норм та інститутів, у людських діях і відносинах, тобто

в різних проявах правової реальності. При цьому право являє собою не статистичний набір елементів, а динамічний процес власного становлення. Джерелом розвитку постають суперечливі взаємодії його сторін, що знаходять відображення в полярності й додатковості різних підходів до права. Відносно автономними рівнями правової реальності (формами буття права) є: а) світ ідей (ідея права); б) світ знакових форм (правові норми і закони); в) світ соціальних взаємодій (правове життя). Вони являють собою рівні становлення права, які виражаються в розгортанні концепції правової реальності від абстрактних до все більш конкретних визначень» [27, с. 249].

Зауважені ментальні характеристики відіграють певну роль у прогнозуванні правової поведінки учасників суспільних відносин, особливо в нинішньому глобалізованому світі.

Список використаних джерел

1. Філософія права / за заг. ред. О. Г. Данильяна. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.
2. Оборотов Ю. Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории (от познания до понимания права): монография / Ю. Н. Оборотов. – Одесса: Юридическая литература, 2002. – 280 с.

3. Бачинін В. А. Філософія права: словник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 408 с.

4. Стовба О. В. Право і час: монографія / О. В. Стовба. – Х.: Тім Пабліш Груп, 2016. – 368 с.

Антипова Аліна Костянтинівна,
курсант факультету підготовки фахівців для
підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК-ЗЛОЧИННИЦЬ

Згідно зі стереотипами, усталеними в українському суспільстві, жінки мають бути тихими, милими, спокійними. Жінки вважаються берегинями сім'ї, тому вчиненні ними злочини суспільство сприймає достатньо важко. Ми звикли бачити жінку доброю та лагідною, проте проблема правопорушень, вчинених жінками, на сьогодні набуває все більшої актуальності.

Саме тому слід зазначити, що жінки як правопорушниця вчиняють дуже різноманітні злочини. Так, згідно зі статистичними даними, серед усіх обманів покупців 80% були вчинені жінками, шахрайство – 41 %; вбивство – 12 %; грабіж – 8 %; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень – 7 %; розбій – 6 %; злочини з необережності – 5 % (з них автотранспортні – 2 %) [4]. Ця статистика наводить на сумні роздуми, адже жінці належить роль виховання дітей, але чи може мати, яка чинить правопорушення, не керується законом, або відбула тюремне ув'язнення, виховати законослухняного громадянина?

Отже, можемо констатувати, що правопорушення вчинені жінками – це глобальна проблема сьогодення, адже вони не лише самі порушують закон, але й подають негативний приклад молодшому поколінню. Саме тому правопорушення серед жінок мають тяжкі соціальні наслідки.

З точки зору психології, жінки-злочинниці характеризуються виникненням певних змін структурі особистості. Насамперед, змінюються їхні цінності, потреби, схильності та переконання. Їм притаманні такі негативні риси, як: жорстокість, гнів, злість на себе та оточення, жадібність, домінування негативних емоційних станів. При цьому слід розглядати формування злочинної спрямованості в залежності від типу злочинної діяльності, яку здійснює жінка. У цьому аспекті можна говорити про особи: вбивці, хуліганки, шахрайки, хабарниці, кишенькової злодійки та ін.

Як вже зазначалося, особистість жінки-злочинниці деформується під впливом особистісних властивостей та негативних